

دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

گروه رفاه

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته پیشگیری از آسیب های اجتماعی

نگارنده

فرهاد عبادی

عنوان

بررسی همبستگی امکانات شهری با برآورد

شیوع اعتیاد در محله های شهری

استاد راهنما:

دکتر حسن رفیعی

استاد مشاور:

دکتر احمد عبداللهی

تیرماه ۱۳۹۲

تقدیم به

پدر عزیز و مادر مهربانم
و همسرم که صبورانه مرا
در این یاری نمود.

با تشکر از

استادان گرامی و ارجمند جناب آقایان

دکتر حسن رفیعی و دکتر احمد عبدالهی

که در انجام این پایان نامه اینجانب را راهنمایی فرمودند.

چکیده

این تحقیق با هدف بررسی همبستگی امکانات شهری و برآورد شیوع اعتیاد در محله های شهری به اجرا درآمد. در این راستا، ۶۰۰ پرسشنامه از ۲۰ محله شهری به صورت نمونه گیری خوشه ای تهیه گردید و نوع تحقیق توصیفی - تحلیلی یا پیمایش مقطعی است. امکانات شهری اعم از کتابخانه، سینما، پارک، فروشگاه های بزرگ، پاساژ، خانه فرهنگ/محله، روزنامه فروشی، مدرسه، مسجد و سالن ورزشی با داده های پرسشنامه، همبستگی از نوع پیرسون گرفته شد. یافته های تحقیق نشان می دهد بین کتابخانه، سینما، سالن ورزشی، پاساژ، خانه های فرهنگ، مدرسه، مسجد، روزنامه فروشی و فروشگاه های بزرگ و شیوع اعتیاد ارتباط معناداری وجود ندارد به استثنای فرضیه مربوط به پارک ($p:0/03$) بیانگر آنست که همبستگی بین شیوع اعتیاد و برخورداری محله از امکانات پارک معنادار است. بدین صورت که با افزایش پارک در هر محله شیوع اعتیاد نیز افزایش یافته است. کلید واژگان: اعتیاد، امکانات شهری، برآورد اعتیاد، فقر و نابرابری درآمد

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه	۲
۱-۲- بیان مسئله	۴
۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق	۵
۱-۴- بیان واژه	۶
۱-۵- متغیرها	۸
۱-۶- اهداف پژوهش	۹
۱-۷- فرضیه	۹

فصل دوم: پیشینه تحقیق

بررسی متون	۱۱
چارچوب نظری تحقیق	۱۵
تاریخچه	۱۸
تاریخچه اعتیاد در ایران	۱۹
مراحل گرایش به اعتیاد	۲۴
انواع مواد	۲۵
عوامل موثر در گرایش به اعتیاد	۴۰
فقرمادی خانواده	۴۰
عدم آگاهی	۴۱

زمینه های خانوادگی	۴۱
اختلافات خانوادگی	۴۱
فشار دوستان و همسالان	۴۲
خصوصیات و ویژگی های جوانان و نوجوانان	۴۲
رابطه فشار روانی و اعتیاد	۴۲
افراد مبتلا به بیماری روانی و اعتیاد	۴۳
اعتیاد زنان به مواد مخدر	۴۴
روانپزشی زها	۴۹
ماریجوانا	۵۴
نیکوتین	۵۸
بررسی بعضی از نظریه ها در زمینه سوء مصرف مواد	۶۲
نظریه های شناختی - عاطفی	۶۲
نظریه عمل متکی بر استدلال	۶۳
نظریه رفتار طرح ریزی شده	۶۴
نظریه های یادگیری اجتماعی مصرف آزمایشی مواد	۶۵
نظریه های تعهد به رسوم و قواعد و تعلق اجتماعی	۶۶
پیشگیری از عود	۶۸
شخصیت چیست؟	۶۹
مزاج و نوحواهی (نوجویی) در نوجوانان مصرف کننده مواد	۷۰

۷۱	مدل عصب، روان شناختی کلونینگر
۷۲	ابعاد نظریه مزاج
۷۳	ابعاد شخصیت از دیدگاه کلونینگر
۷۴	اجتناب از آسیب
۷۴	وابستگی به پاداش
۷۵	مدل خود نظم دهی
۷۵	نگرش و باورهای ناکارآمد در اختلال سوء مصرف مواد
۷۹	دیدگاه بک
۸۳	معنویت، رفتار اعتیادی و بهبودی
۸۴	- نقش روان شناختی مذهب در بهبودی
۸۷	بازگشت به جامعه و مراقبت پس از درمان
۹۱	مفهوم شهر
۹۳	عوامل موثر بر شخصیت در جامعه شهری
۹۴	عوامل وراثتی
۹۵	عوامل محیطی
۹۸	اکولوژی شهری و دموگرافی شهری
۱۰۱	مسائل اکولوژیک و بستر اجتماعی آن‌ها

فصل سوم: روش شناسی

۱-۳- مقدمه

۲-۳- جامعه آماری ۱۰۵

۳-۳- حجم نمونه و شیوه محاسبه ۱۰۵

۴-۳- روش نمونه گیری ۱۰۵

۵-۳- ابزار گردآوری اطلاعات ۱۰۶

۶-۳- متغیرها ۱۰۷

۷-۳- روش تجزیه و تحلیل آماری ۱۰۷

۸-۳- ملاحظات اخلاقی ۱۰۹

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۱-۴- مقدمه ۱۱۱

۲-۴- تجزیه و تحلیل آمارش ۱۱۲

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

۱-۵- بحث و نتیجه گیری ۱۳۴

۲-۵- پیشنهادات و راهکارها ۱۴۲

فهرست منابع ۱۴۴

نمونه پرسشنامه ۱۴۷

فهرست جدول ها

- ۱۱۳.....جدول فراوانی جنسیت.....
- ۱۱۴.....جدول وضعیت مسکن.....
- ۱۱۵.....جدول تاهل.....
- ۱۱۶.....جدول فراوانی و درصد شغل.....
- ۱۱۷.....جدول شاخص آمار توصیفی درآمد واقعی.....
- ۱۱۹.....جدول شاخص های آمار توصیفی اجاره بها و قیمت مسکن.....
- ۱۱۹.....جدول فراوانی و درصد قربانی جرم به تفکیک مالی و جانی.....
- ۱۲۱.....جدول فراوانی و درصد مدت سکونت در محله.....
- ۱۲۲.....جدول همبستگی بین مساحت منزل و میزان شیوع.....
- ۱۲۳.....جدول فراوانی و درصد ابتلاء به بیماری.....
- ۱۲۴.....جدول میانگین و انحراف استاندارد و نتایج تحلیل واریانس درآمد.....
- ۱۲۶.....جدول فراوانی امکانات شهری و معتادان شناسایی شده.....
- ۱۲۷.....جدول شیوع اعتیاد و نابرابری بالا و پایین.....
- ۱۲۸.....جدول یافته های توصیفی میزان شیوع در محلات.....
- ۱۲۹.....جدول ضریب همبستگی پیرسون بین شیوع اعتیاد در محلات و نابرابری بالا.....
- ۱۲۹.....جدول ضریب همبستگی پیرسون بین شیوع اعتیاد در محلات و نابرابری پایین.....
- ۱۳۰.....جدول ضریب همبستگی پیرسون برای رابطه بین امکانات شهری و شیوع اعتیاد.....

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱ - مقدمه

اهمیت مسائل شهری هیچ گاه به اندازه امروز نمایان نبوده است. امروزه شهرها به عنوان مهم ترین دستاورد تلاش های تکنولوژیکی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی انسان محسوب می شوند. امکانات شهری مهم ترین بخش یک شهر را تشکیل می دهد. امکانات شهری، برخوردها و کنش های متقابل میان افراد را توسعه داده و شامل بخش هایی از شهر هستند که مردم به آنها دسترسی فیزیکی و بصری دارند. اگر امکانات شهری ناقص، خشن و یکنواخت باشد تاثیر نامطلوبی بر شهروندان خواهد گذاشت. (رفعیان و خدایی ۱۳۸۹)

از جمله مشکلات مهمی که در عصر حاضر، دامنگیر اکثر کشورهای جهان اعم از توسعه یافته و توسعه نیافته شده است افزایش روز افزون مصرف مواد است که به صورت پدیده اجتماعی معضل آفرین و آسیب زایی جلوه گر شده است. مواد در مصرف آن که با تنوعی گسترده بیش و کم در اکثر دنیا رواج پیدا کرده است متناسب با قوانین و هنجارهای اجتماعی هر کشور، رفتاری بیمار گونه یا مجرمانه تلقی می گردد که نگهداری، خرید و فروش، حمل، استعمال و تبلیغ آن ممنوع و در برخی موارد متضمن تحمل مجازات است. افزون بر این صرف نظر از جرم بودن خود مصرف مواد در غالب کشورهای جهان، مصرف چنین موادی به طور بالقوه - زمینه ها و شرایطی را برای ارتکاب به جرایم دیگر نیز فراهم می سازند گفتنی است نوجوتنان در دوران بلوغ به دنبال امکانات ارضاء کننده ای می گردند که زمان فراغت خویش را با سپری نمایند. عدم وجود امکانات شهری لازم و در دسترس نوجوانان و جوانان فرصت گذران اوقات فراغت آنان را محدود و حجم زیاد مواد مخدر قابل دسترس می تواند گرایش جوانان به سوء مصرف را افزایش دهد.

از آنجایی که امکانات شهری لازمه یک جامعه سالم است و سلامت جسمی، روانی و رفاه را برای مردم آن جامعه به همراه می آورد و همچنین در گذران اوقات فراغت سالم مردم جامعه، مشارکت مهم و قابل توجه دارد بیش از این بایستی مورد بررسی قرار گیرد. در تحقیق پشامی و همکاران وی که یافته های این مطالعه بیانگر این است که هر دو گروه افراد معتاد و غیر معتاد سه مشکل اصلی موجود در منطقه محل سکونت پاسخگویان را بررسی نموده بود که به ترتیب بیکاری، فقدان امکانات تفریحی و اعتیاد را عنوان کرده اند. این گونه به نظر می رسد امکاناتی نظیر مدرسه، کتابخانه، خانه فرهنگ، خانه محله، سینما، پارک، فروشگاه های بزرگ و زنجیره ای و روزنامه فروشی ها می تواند در عدم شیوع اعتیاد نوجوانان و جوانان تاثیر گذار بوده و عاملی پیشگیرانه به حساب آیند.

افزون بر این، اعتیاد به مصرف مواد مخدر با پدیدار آمدن شرایط آسیب زایی مانند اختلال و فروپاشی کانون خانواده، ولگردی و خیابانگردی - تکدی و در موارد حاد - انحراف جنسی و خود فروشی باعث شکل گیری دشواریها، مشکلات فردی، خانوادگی و اجتماعی می گردد. تاثیر گذاری شدید جسمی و روحی مصرف مواد مخدر بر افراد معتاد و حتی اطرافیان و وابستگان آنان، زمینه ای شکل گیری آسیب ها و جرایم گوناگون را فراهم می آورند. (فصلنامه اعتیاد پژوهی - سال اول)

تردیدی نیست که مصرف مواد، که زمینه ساز بروز رفتارهای آسیب زا و حتی مجرمانه در فرد، خانواده و جامعه است، خود معلول عوامل و شرایطی است که بدون در نظر گرفتن آنها امکان شناخت دقیق و صحیح معضل اعتیاد و یافتن راه حل هایی برای رویارویی با آن امری عبث می نماید.

در بررسی رابطه امکانات شهری با برآورد اعتیاد در محلات توجه به یکی از عوامل اجتماعی اعتیاد شده است امکاناتی از قبیل: تعداد سینما، پارک، مسجد، ورزشگاه، فروشگاه، سینما، .... و همچنین تعداد

مصرف کنندگان در محلات که می تواند در این برآورد بسیار ضروری بوده و همبستگی این دو متغیر اطلاعات مناسبی را در خصوص نحوه توزیع امکانات شهری در محلات می تواند ارائه دهد .

۱-۲- بیان مسئله

افزایش ناملايمات اجتماعي و کمرنگ شدن بعد عاطفي زندگي ، موجب سرخوردگي و گرايش به سوء مصرف مواد عده زيادي از جمعيت کشورها بويژه نسل جوان ميگردد . به همين دليل در سالهاي اخير ، جهانيان شاهد گسترش بيشتري اعتياد بوده اند . چنانکه برخي از دانشمندان يکي از مشکلات جدی و حاد جوامع امروزي را مصرف روز افزون مواد مخدر و روانگردان دانسته و چند دهه اخيرا «عصر مواد» نامگذاري کرده اند . (اميني ، ۱۳۷۹ ، به نقل از براهني و همکاران ، ۱۳۶۸)

چنين روندی موجب نگرانی دولتمردان کشورها ، مردم و خانواده ها شده است . از جمله مهمترين دلایل اين نگرانی ها ازبين رفتن نيروی انسانی کشور و بار مالی حاصل از آن است در واقع ، مصرف مواد مخدر ، علاوه بر ايجاد مشکلاتی که به آنها اشاره شد . مسایل ديگري مانند ضعف توانمندی شغلي ، فقر و ارتكاب رفتارهای ضد اجتماعي را نیز در پی دارد می آورد زیرا ارتباط تنگاتنگی میان رفتارهای مخاطره آمیز و مصرف مواد وجود دارد .

يکي از عمده ترين دلایل نگرانی کشورها شيوع اعتياد در میان جوانان در سنين پايين تر و حتی در بين زنان است بنا به گزارشی (new south wales drug and Alcohol Directorate 1994) سن شروع به اعتياد کاهش پیدا کرده است . همچنين طبق نتايج جامعه از تحقيقاتی که توسط مکی مک آليستر (Allister) انجام گرفته اند . تعداد زنان جوانی که سيگار می کشند نزديک به تعداد مردان سيگاری همسن آنها شده است شيوع مصرف مواد مخدر در میان قشر عظيمی از جمعيت کشورها میزان

مرگ و میر نابهنگام را افزایش داده است. چنانکه بررسی‌ها نشان می‌دهند، از هر پنج مرگی که در کشور استرالیا اتفاق می‌افتد یکی بر اثر مشکلات حاصل از مصرف مواد است (حبیب آقابخشی-۱۳۷۸). عواملی از قبیل قرار گرفتن ایران در جوار کشورافغانستان که تولیدکننده موادمخدر است، جوان بودن جمعیت کشور و پیچیدگی مسایل اجتماعی، مبارزه با مبادلات و مصرف مواد را با شرایط پیچیده‌تری مواجه ساخته است. دولت به منظور مقابله با گرایش مردم به مواد راهکارهای متعددی را در دستور کار خود قرار می‌دهد از جمله دیوار کشی مرزها، تجهیز پلیس به فناوری‌های روز دنیا، استفاده از رسانه ملی و حتی پخش بروشور خانه به خانه اقدام نموده است ولیکن بایستی اشاره کرد امکانات شهری از قبیل پارکها، بوستان‌ها، کتابخانه‌ها، مساجد، مدارس، دانشگاه و... هر یک به نحوی در کنترل و انتشار مصرف مواد در محلات می‌تواند نقش متفاوتی داشته باشند. این تحقیق بدلیل اهمیت قابل ملاحظه آن در زندگی انسان، می‌تواند اطلاعات مناسبی را در اختیار مسئولین شهری و محلی قرار دهد.

این تحقیق با هدف تعیین همبستگی میان امکانات شهری و میزان شیوع سوء مصرف مواد در محلات، می‌تواند در شناسایی عوامل اجتماعی مرتبط با اعتیاد و در نهایت تدوین مداخلات پیشگیرانه کمک کننده باشد.

۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق:

از آنجا که فعالیت روزمره در فضاهای عمومی شهری شکل می‌گیرد انجام برخی از فعالیت‌ها به استفاده از امکانات شهری بستگی دارد کتابخانه، روزنامه‌فروشی، باشگاه ورزشی و بسیاری دیگر از امکانات شهری بستر مشترکی برای فعالیت‌های کارکردی جامعه می‌باشد و بستر تعاملات اجتماعی و مراودات شهروندی است که نقشی اساسی در شکل‌دهی رفتارهای اجتماعی و صرف مناسب اوقات

فراغت مردم را دارد. ضعف در این حوزه کارکردی، می تواند سلامت جامعه را به مخاطره بیاندازد و گرایش جوانان را به سوء مصرف مواد هدایت کند.

تحقیقات نشان می دهد استفاده از مواد مخدر در گذشته صرفاً به بزرگسالان محدود بود و نوجوانان و جوانان به آن روی نمی آورند (، هدایت الله ستوده، ۱۳۷۳) ولیکن باکمبود امکانات شهری و عدم پاسخ گویی به نیازهای نوجوانان و جوانان شرایط جهت گرایش به سمت سوء مصرف مواد مهیا می گردد. این تحقیق در تلاش جهت شناسایی امکانات شهری تاثیر گذار در مقابله با گرایش به سوء مصرف مواد می باشد.

۱-۴- بیان واژه:

اعتیاد: به مصرف خودسرانه مواد گفته می شود که فرد را به خود وابسته نموده و میزان مصرف پس از مدتی افزایش یافته و در فرد ایجاد تحمل می کند.

امکانات شهری: به وسایل ، ابزار ، مکان های درست شده در جهت خدمت رسانی و به منظور تعلیم و تربیت و رفع نیازهای جسمی و روانی در اختیار شهروندان قرار گرفته است امکانات شهری گفته می شود

شهر: به مکانی گفته می شود که جمعیت آن حداقل بالای پنج هزار نفر بوده و دارای فرمانداری می باشد. فروشگاه: به مکانی گفته می شود که مجموع اجناس احتیاجات خانواده را در خود جای داده و از اتلاف وقت مصرف کننده جلوگیری می کند.

پارک: به مکانی اطلاق می شود که دارای طبیعت سبز بوده و محل هایی برای استفاده شهروندان در آن تعبیه شده است.

مدرسه: به مکانی گفته می شود که زیر نظر آموزش و پرورش بوده و برابر قوانین جاری مملکت اقدام به آموزش کودکان و نوجوانان مردم می نماید و در سطوح ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان یا هنرستان فعالیت می نماید.

سینما: به مکانی گفته می شود شهروندان با مراجعه به سالن های مجهز و در شرایط مطلوب اقدام به تماشای فیلم مورد نظر می کنند.

مبلمان شهری: مجموعه اجزایی است که در فضاهای شهری چیده می شود و به استفاده عموم جهت رفع نیازهای زیست - محیطی میرسند و منظر و هویت شهری را تحت شعاع قرار می دهد مبلمان شهری می گویند.

روزنامه فروشی: به مکانی گفته می شود که مطبوعات کشور در آن محل به فروش می رسد.

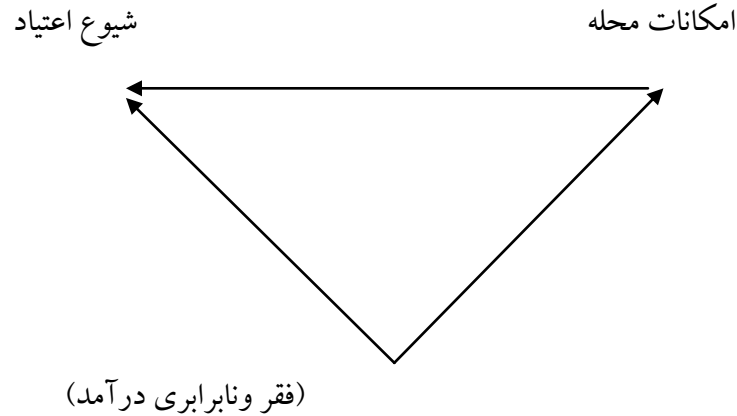
سالن ورزشی: به مکانی گفته میشود که شهروندان جهت انجام ورزش و آمادگی جسمانی به آنجا مراجعه می کند.

خانه محله/فرهنگ: به مکانی گفته می شود که تحت نظر شهرداری اقدام به آموزش مردم محله می کند.

مسجد: به مکانی گفته می شود که مسلمانان جهت اعمال مذهبی به آنجا می روند.

کتابخانه: به مکان هایی گفته می شود که شهروندان جهت مطالعه کتاب های مورد علاقه به آنجا رجوع می کنند.

۱-۵- متغیرها

مستقل: سطح برخورداری محله از امکانات شهری

وابسته: شیوع اعتیاد در محله.

تعریف عملیاتی متغیرها

فقر محله: میانگین درآمد مصاحبه شوندگان هر محله

نابرابری درآمد محله:

بیشترین درآمد مصاحبه شوندگان محله _____ کمترین درآمد مصاحبه شوندگان محله

کمترین درآمد مصاحبه شوندگان محله

اعتیاد: به مصرف خودسرانه مواد گفته می شود که فرد را به خود وابسته نموده و میزان مصرف پس از

مدتی افزایش یافته و در فرد ایجاد تحمل می کند .

امکانات شهری: به وسایل ، ابزار و مکان های درست شده در جهت خدمت رسانی و تعلیم و تربیت

و رفع نیازهای جسمی و روانی در اختیار شهروندان قرار گرفته است امکانات شهری گفته می شود .

۱-۶- اهداف پژوهش:

- ۱) اهداف: تعیین رابطه سطح برخورداری هر محله از امکانات شهری با شیوع اعتیاد در آن محله.
- ۲) تعیین رابطه سطح برخورداری هر محله از مساجد با شیوع اعتیاد در آن محله.
- ۳) تعیین رابطه سطح برخورداری هر محله از پارکها با شیوع اعتیاد در آن محله.
- ۴) تعیین رابطه سطح برخورداری هر محله از خانه های فرهنگ با شیوع اعتیاد در آن محله.
- ۵) تعیین رابطه سطح برخورداری هر محله از سالن ورزشی با شیوع اعتیاد در آن محله.
- ۶) تعیین رابطه سطح برخورداری هر محله از کتابخانه با شیوع اعتیاد در آن محله.
- ۷) تعیین رابطه سطح برخورداری هر محله از کتابفروشی با شیوع اعتیاد در آن محله.
- ۸) تعیین رابطه سطح برخورداری هر محله از روزنامه فروشی با شیوع اعتیاد در آن محله.
- ۹) تعیین رابطه سطح برخورداری هر محله از سینما با شیوع اعتیاد در آن محله.

۱-۷- فرضیه ها

- ۱- سطح برخورداری هر محله از پارکها با شیوع اعتیاد در آن محله رابطه دارد.
- ۲- سطح برخورداری هر محله از **مساجد** با شیوع اعتیاد در آن محله رابطه دارد.
- ۳- سطح برخورداری هر محله از **خانه های فرهنگ** با شیوع اعتیاد در آن محله رابطه دارد.
- ۴- سطح برخورداری هر محله از **سینما** با شیوع اعتیاد در آن محله رابطه دارد.
- ۵- سطح برخورداری هر محله از **سالن ورزشی** با شیوع اعتیاد در آن محله رابطه دارد.
- ۶- سطح برخورداری هر محله از **فروشگاههای بزرگ** با شیوع اعتیاد در آن محله رابطه دارد.
- ۷- سطح برخورداری هر محله از **کتابخانه** با شیوع اعتیاد در آن محله رابطه دارد.
- ۸- سطح برخورداری هر محله از **کتابفروشی** با شیوع اعتیاد در آن محله رابطه دارد.
- ۹- سطح برخورداری هر محله از **روزنامه فروشی** با شیوع اعتیاد در آن محله رابطه دارد.

فصل دوم

پیشینه تحقیق